

9. Канцір В.С. Терористична діяльність і національна безпека. Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 265–269.
10. Дрьомін В.М. Терористичні форми організованої злочинності. Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей). Х.: Харківський центр вивчення організованої злочинності, 1999. С. 57–58.
11. Антипенко В.Ф. Международная криминология: опыт исследования терроризма: монография. Одеса: «Фенікс», 2011. 356 с.
12. Данильченко Ю.Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія: монографія. Харків: «Золота миля», 2018. 478 с.
13. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: у 3 кн. Кн. 2. Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 712 с.
14. Головкін Б.М. Види злочинності. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 18. С. 14–21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/08/golovkin_18.pdf (дата звернення: 10.01.2019).
15. Гейро Ж.Ф., Тюаль Ф. Геостратегия преступности / Пер. с франц. К.: «Издательский дом «Скиф», 2014. 292 с.
16. Антонян Ю.М. Криминология: учебник для бакалавров. М.: «Юрайт», 2012. 523 с.
17. Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. URL: <http://www.unodc.org/congress/en/previous-congresses.html>.

ОПОЛІНСЬКИЙ А. О.,

аспірант кафедри кримінального права
та кримінології
(Національний університет державної
фіскальної служби України)

УДК 343.9

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

У статті розглянуто проблему кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; проаналізовано законодавство з цього питання. На основі певних змін до Кримінального кодексу України і спроб держави таким способом більш ефективно боротися з таким явищем, як рейдерство, автором висловлюється власна позиція з вищезазначеного питання.

Ключові слова: протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, рейдерство, злочини у сфері господарської діяльності.

В статье рассмотрена проблема уголовной ответственности за противоправное завладение имуществом предприятия, учреждения, организации; проанализировано законодательство по данному вопросу. На основе определенных изменений в Уголовном кодексе Украины и попыток государства таким образом более эффективно бороться с таким явлением, как рейдерство, автором высказывается собственная точка зрения по вышеупомянутому вопросу.

Ключевые слова: противоправное завладение имуществом предприятия, учреждения, организации, рейдерство, преступления в сфере хозяйственной деятельности.

This article deals with the problem of criminal liability for the unlawful seizure of property of enterprises, institutions, organizations; the legislation on this issue is analyzed. On the basis of certain changes to the Criminal Code of Ukraine and attempts by the state to more effectively deal with such a phenomenon as raiding, the author expresses his own point of view on the above-mentioned question.

Key words: *unlawful seizure of property of enterprises, institutions, organizations, raiding, crimes in the field of economic activity.*

Вступ. Становлення України як незалежної держави супроводжується зростанням економічної злочинності, що генерує нові види правопорушень у сфері господарювання. Особливе місце серед них посідає протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації – рейдерство, що посягає на базис економічних відносин – власність.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в сучасних українських реаліях має свою специфіку. Первісне накопичення капіталу на старті економічних реформ набуло сталого кримінального характеру. Як результат, Україна зіштовхнулася з глобальною проблемою криміналізації практично всіх сфер господарської діяльності. З початком економічних реформ у країні був запущений механізм кримінального переділу власності, який досяг небаченого розмаху і набув рис масштабного рейдерства на державному рівні. Як результат, понад два десятиліття в Україні не згасають війни за власність, в яких використовуються різні протиправні засоби – від силових захоплень, використання адміністративного ресурсу корумпованих чиновників, суддів і правоохоронних органів до фізичного усунення конкурентів.

У працях таких вітчизняних науковців, як Б.М. Андрушків, З.С. Варналій, І.І. Мазур, О.І. Беліков, М.В. Лящунко, Ю.С. Погорелов висвітлюються основні передумови та причини поширення і розвитку протиправного заволодіння майном в Україні та вказуються основні шляхи протистояння рейдерським атакам як із боку підприємницьких структур, так і з боку держави. Але аналіз наукової та спеціальної літератури вказує на брак досліджень щодо кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Результати дослідження. Рейдерство (від англ. raid, набіг, або raider, нальотчик) – недружнє (зазвичай силове) поглинання підприємства. Заволодіння бізнесу шляхом рейдерства називають рейдерським захопленням. До рейдерської діяльності також зараховують корпоративний шантаж («грінмейл») [4].

Отже, рейдерство – це, по-перше, не абстрактні вимоги, а конкретні дії щодо захоплення підприємства (які частіше є несподіваними для власника та адміністрації підприємства, ніж попередньо анонсованими).

По-друге, заволодіння майном підприємства – це зазвичай основна мета рейдерів. Такі дії передбачені у ст. 206-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) як протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема частками, акціями, паями їхніх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Поширенню цього негативного явища, на жаль, сприяє недосконалість чинного корпоративного і кримінального законодавства та судової влади, відсутність активного реагування державних органів влади на наявну проблему і захист прав власника, а також недостатній досвід боротьби й інші чинники. Варто зазначити, що з метою протидії незаконному захопленню підприємств Кабінетом Міністрів України було здійснено певні організаційно-правові заходи, а саме: постановою № 257 від 21 лютого 2017 р. створено Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, основним завданням якої є забезпечення взаємодії державної влади, зокрема правоохоронних органів і органів державної виконавчої влади; створення за сприяння Антирейдерського союзу підприємств України [5].

Сьогодні схему рейдерського захоплення можна відобразити так:

1) у відповідному реєстрі видаються відомості про справжнього власника майна, натомість вносяться недостовірні відомості про належність майна іншій особі (все це робиться реєстратором на підставі підроблених документів або за рішенням суду);

2) у свою чергу, невідома особа під виглядом реалізації своїх законних повноважень здійснює фізичне насильницьке захоплення об'єкта;

3) кінцевим етапом рейдерського захоплення є відчуження об'єкта новому набувачеві, який надалі відчужує об'єкт низці «добросовісних» набувачів.

Звісно, головним завданням для рейдера було таємне отримання потрібного йому судового рішення, на підставі якого він міг би внести до державних реєстрів зміни і почати переоформлення нерухомості або корпоративних прав.

Отже, потерпіла особа, майнові права якої порушені у зв'язку з незаконним рішенням реєстратора, може:

– по-перше, звернутися з позовом до суду;

– по-друге, звернутися із заявою про вчинене кримінальне правопорушення;

– по-третє, звернутися зі скаргю на дії реєстратора до Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації.

Звичайно, звернення до суду залишається основним засобом захисту, серед недоліків якого можна виділити тривалий термін розгляду справи, особливо якщо протилежна сторона має намір всіляко його затягувати.

Проаналізувавши чинне законодавство України, яке регулює підприємницьку діяльність, можна зробити висновок, що воно недостатньою мірою відповідає поточній кримінальній ситуації у сфері господарювання. Наприклад, у Кримінальному кодексі України не приділяється належна увага проблемі відповідальності за вчинені дії, які передбачені в ст. 206-2 КК України, що, у свою чергу, значно знижує дієвість опору захопленням об'єктів чужої власності, підприємств та їхнього майна і створює труднощі під час розроблення системних підходів із боротьби з цим.

Відповідно, є нагальна потреба в дієвому антирейдерському законодавстві, яке було б спрямоване на ефективну боротьбу із захопленнями, а саме:

- створення кримінально-правових механізмів протидії протиправному заволодінню майном шляхом введення відповідних заборон у Кримінальному кодексі України,

- введення більш суворої кримінальної відповідальності за його здійснення.

Сьогодні малоефективність впливу, спрямованого на боротьбу з рейдерськими захопленнями, зумовлена слабкою адаптованістю норм кримінального закону до особливостей цієї категорії злочинів.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 7 листопада 2018 р. № 1666-VIII внесено доповнення до Кримінального кодексу України, а саме зміни до ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» і ст. 365-2 КК України «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги».

Безумовно, таке вдосконалення законодавства є необхідним, оскільки визначення публічних послуг у законі відсутні, а коло осіб, що надають такі послуги, визначається шляхом їх перерахування. І одного лише роз'яснення Міністерства юстиції України від 18 грудня 2009 р. № 967-0-2-09-22 про те, що адміністративні послуги є різновидом публічних, для притягнення до кримінальної відповідальності було б недостатньо. Також було внесено зміни до ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності».

За диспозицією цієї статті протидія законній господарській діяльності – це протиправна вимога:

– припинити займатися господарською діяльністю, або...;

– обмежити її (або – А. О.);

– укласти угоду або...;

– не виконувати укладеної угоди, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, що поєднане з погрозою:

- насильства над потерпілим або близькими йому особами; (або – *А. О.*);
- пошкодження або знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини або будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів і (одночасно – *А. О.*);
- незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання.

Як очікується, зазначені зміни в КК України дадуть змогу притягувати до кримінальної відповідальності винних за протиправне заволодіння чужим майном навіть на початкових етапах здійснення рейдерського захоплення, відповідно, запобігаючи виникненню наслідків, за настання яких повернення потерпілому його майна, яке було захоплене, ускладнюється наявністю захисту добросовісного набувача як інституту цивільного права.

Необхідно звернути увагу також на той факт, що метою всіх зазначених і вже внесених в КК України злочинів є захоплення чужої власності, а описані злочинні діяння – це способи, шляхом використання яких рейдери досягають цієї мети, тобто отримують права власників. Саме досягнення злочинного результату у вигляді протиправного заволодіння майном зазначеними способами становить особливий інтерес у врегулюванні цієї проблеми.

Серед учених, громадських діячів, суддів і працівників правоохоронних органів є розбіжність у поглядах на те, чи потрібно вносити до Кримінального кодексу України спеціальну норму, що передбачає кримінальну відповідальність за рейдерство, оскільки в Особливій частині Кримінального кодексу України вже міститься необхідна нормативно-правова база для притягнення організаторів і виконавців протиправних заволодінь майном підприємств до кримінальної відповідальності. Одні з них вважають, що залежно від вчинених діянь, які спрямовані на захоплення підприємств, діяння особи можуть бути кваліфіковані за такими ознаками: ст. 356 «Самоправство», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності», ст. 219 «Доведення до банкрутства», ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» тощо [1].

Незважаючи на очевидні недоліки кваліфікації одних тільки дій рейдерів, є позиція, згідно з якою доповнення КК України статтею, яка встановлює відповідальність за рейдерство, є недоцільною. Для обґрунтування цієї позиції наводяться доводи, які зводяться до такого: рейдерство складається із сукупності злочинів, які кваліфікуються за відповідними статтями КК України, зокрема ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». Тому немає необхідності в доповненні кримінального законодавства нормою, яка встановлює відповідальність за рейдерство. Тим часом, деякі автори замість встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство вважають необхідним криміналізувати окремі способи рейдерських захоплень.

Ця позиція базується на такому:

1. Кримінальний кодекс України не охоплює всього спектра діянь, за допомогою яких здійснюються захоплення чужого майна. Наприклад, здебільшого заволодінням нерухомого майна компанії та інших активів компанії за «сірими схемами» передусє протиправне з погляду корпоративного законодавства придбання і використання повноважень з управління підприємством або окремих управлінських повноважень, яке створює правову основу для подальшого відчуження майна компанії на користь афілійованих осіб, тобто фактичного захоплення майна. Захоплення управління здебільшого здійснюється трьома способами: шляхом фальсифікації (підтасовування) результатів голосування на загальних зборах учасників товариства; шляхом фальсифікації рішень ради директорів (наглядової ради); за допомогою різних маніпуляцій із реєстром учасників товариства. Внаслідок цих дій приймаються вигідні рейдерам управлінські рішення, змінюється склад органів управління підприємства, створюються інші необхідні для захоплення організаційно-правові умови. Водночас такі дії сьогодні перебувають за рамками кримінально-правових заборон. Притягнути рейдерів

до кримінальної відповідальності за їх вчинення можливо лише в тому разі, якщо буде доведено, що захоплення управління компанією здійснюється з метою подальшого розкрадання її майна або було складовою частиною іншого злочину. Однак на практиці довести спрямованість умислу рейдера на такі наслідки (розкрадання і так далі) практично неможливо, оскільки переслідувана мета під час вчинення цих дій не є очевидною. Крім того, не завжди дії рейдерів на цьому етапі можуть бути безпосередньо спрямовані на розкрадання майна. Зокрема, вони можуть мати на меті зменшення сукупної частки голосів дійсних власників акцій або часткою, наприклад, шляхом підтасовки рішення про додаткову емісію акцій і розміщення їх серед афілійованих осіб або внесення до реєстру певної кількості явно неналежних акціонерів або власників часткою в товаристві з обмеженою відповідальністю, що розкраданням не вважається. У цій ситуації, по суті, почати перевірку повідомлення про злочин і порушити кримінальну справу можна тільки після фактичної появи негативних наслідків у вигляді розкрадання майна чи іншого протиправного його виведення з-під контролю компанії, тобто лише на завершальному етапі протиправного заволодіння майном.

2. Іншою слабкою стороною кримінально-правового регулювання щодо запобігання та притягнення за протиправне заволодіння майном юридичної особи є недостатня адаптованість норм кримінального закону до специфіки цієї категорії злочинів. Наприклад, склад статей Кримінального кодексу, які застосовуються нині, має матеріальний характер, тобто вони припускають настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді розкрадання майна, заподіяння істотної шкоди. Водночас після протиправного заволодіння майно «відмивається» через ряд фіктивних або зареєстрованих в офшорних юрисдикціях юридичних осіб і в кінцевому результаті переходить у власність добросовісного набувача. Витребувати його в такої особи практично неможливо. Визнаючи непорушність цивільно-правового інституту добросовісного набувача, варто зазначити необхідність створення правового механізму збалансованого захисту інтересів добросовісного набувача і власника, майно якого вибуло з його законного володіння за допомогою рейдерського захоплення. Найбільш оптимальне співвідношення захисту прав добросовісного набувача та ефективного кримінально-правового захисту прав колишнього власника може бути досягнуте лише в разі доповнення кримінального законодавства статтями, що передбачали б відповідальність за дії, за допомогою яких створюються правові передумови для виведення майна з-під контролю компанії. При цьому склад таких злочинів повинен бути саме формальним, тобто суспільно небезпечні наслідки у вигляді втрати права власності на майно, заподіяння іншої майнової шкоди власнику повинні бути виведені за рамки основного складу.

Доповнення кримінального закону нормами, заснованими на цьому підході, дало б змогу залучати до кримінальної відповідальності вже на початкових етапах рейдерського захоплення, запобігаючи настанню наслідків, за яких віндикаційний позов обмежується інститутом захисту прав добросовісного набувача.

Висновки. На нашу думку, варто звернути увагу на можливість зміни ст. 206-2 КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» на «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема частками, акціями, паями їхніх засновників, учасників, акціонерів, членів, цілісним майновим комплексом, його частиною, будівлями, спорудами, земельною ділянкою, об'єктами будівництва, іншими об'єктами, зокрема, шляхом фактичного захоплення або обмеження доступу до них і одночасно припинення або обмеження діяльності в цих об'єктах, або здійснення угод із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації». А також ввести нову окрему статтю – «Рейдерство», яка передбачала б несення відповідальності за незаконне насильницьке (тобто із застосуванням насильства або загрозою його застосування) (ч. 1) або ненасильницьке (ч. 2) захоплення об'єктів чужої власності, підприємств та їхнього майна з метою їх заволодіння, що призвело до заподіяння шкоди у великому розмірі. Зазначена стаття в ч. 2 повинна містити кваліфікуючі, а в ч. 3 – особливо кваліфікуючі ознаки рейдерства.

Для того, щоб стало зрозуміло, як може змінитися ситуація з введенням нових поправок, необхідний прецедент: власники бізнесу повинні побачити, як будуть застосовуватися внесені

поправки і чи не стануть вони новою зброєю в руках правопорушників. Ба більше, найголовнішим недоліком є те, що термін «рейдер» в Кримінальному кодексі України так і не з'явився.

Загалом, доповнення Кримінального кодексу України статтею, яка встановлює відповідальність за рейдерство, дасть змогу більш ефективно протидіяти цьому негативному явищу, що одержало велике поширення в сучасній Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
2. Кабінет Міністрів України. Постанова від 21 лютого 2007 р. № 257 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-%D0%BF>.
3. Гладь Ю.О. Захист прав добросовісного набувача у разі витребування майна з чужого незаконного володіння. Актуальні проблеми правознавства. 2017. Вип. 3. С. 117–121.
4. Грек Б.М. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення. Адвокат. 2008. № 9. С. 4–9.
5. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення «рейдерства» в Україні. Вісник ЛугДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2010. Спецвип. № 5. С. 21–29.
6. Смітюх А.В. Рейдерство, поглинання і загарбання: співвідношення понять та класифікації. Вісник господарського судочинства. 2008. № 3. С. 92–101.
7. Чернявський С.С., Користін О.Є., Монастирський Я.В. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ: зб. метод. рек. / За заг. ред. П.В. Коляди. К.: УВПД ГШ МВС України, 2010. С. 96–144.

САЧКО О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного
і кримінального права
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 343.137.2

ПРОБЛЕМИ ЗАТРИМАННЯ НЕДОТОРКАНИХ І «ДРІБНИХ» КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

У статті аналізуються проблеми забезпечення верховенства права під час застосування інституту затримання підозрюваного у разі здійснення особливо-го порядку кримінального провадження щодо осіб зі статусом недоторканності, а також під час провадження дізнання щодо кримінальних проступків. Розкрито пропозиції щодо вдосконалення особливих порядків кримінального провадження.

Ключові слова: затримання підозрюваного, верховенство права, процесуальна форма, особливі порядки провадження.

В статті аналізуються проблеми забезпечення верховенства права при примененні інституту задержання підозрюваного в умовах реалізації особеного порядку кримінального виробництва в відношенні осіб зі статусом неприкосновенности, а також при виробництве дознання відносно злочинних проступків. Розкрито пропозиції по совершенствованию особенных порядков производства.

Ключевые слова: задержание подозреваемого, верховенство права, процессуальная форма, особые формы уголовного производства.

